

DISPUTA PENTRU COROANA UNGARIEI DINTRE FERDINAND ȘI ZÁPOLYA (1526-1540)

Octavian TĂTAR

Disputa pentru coroana Ungariei, după moartea regelui Ludovic al II-lea survenită în timpul bătăliei de la Mohács, din august 1526, constituie o problemă complexă, dificilă și interesantă, din păcate puțin abordată de istoricii români. Este o problemă complexă deoarece are determinări și manifestări multiple. Această dispută este expresia unor stări conflictuale profunde dintre Austria și Ungaria de la cumpăna secolelor XV - XVI, pe de o parte, dintre lumea europeană și cea otomană și dintre puterile europene ale vremii, pe de altă parte. Că această stare conflictuală, în rezolvarea ei, a îmbrăcat forma unor confruntări diplomatice (politice) și militare, este altceva. Este o problemă dificilă din perspectivă științifică și metodologică: științifică, deoarece informațiile despre această confruntare, „împrăștiate” prin diverse locuri, arhive și cărți, austriece, maghiare, poloneze, otomane, germane etc., sunt destul de greu de adunat și interpretat (având în vedere și doza considerabilă de subiectivism pe care o conțin); metodologică, deoarece disputa dintre Ferdinand și Zápolya pentru coroana Ungariei, făcând parte dintr-un ansamblu mai larg de confruntări, este dificilă găsirea acelei modalități de abordare care, pe de o parte, să nu trunchieze problema studiată, iar pe de altă parte, făcând apel la contextul în care s-a desfășurat, să ofere un minimum de date și fapte care să o facă inteligibilă, credibilă și cât mai aproape de derularea reală. Constituie însă și o problemă interesantă prin aspectele inedite pe care le conține, prin fascinația mentalităților părților implicate și prin exercițiul intelectual la care este supus cercetătorul îndrăgostit de realitățile politice și militare, de la cumpăna vremurilor feudale și moderne.

Spusele de mai sus nu se vor o scuză *ab initio*, ci o atenționare pentru examinatorul ideilor ce vor urma asupra faptului că titlul ne îndeamnă să canalizăm demersul nostru pe făgașul unui aspect, e adevărat important, dar nu singurul, al problemei – cel al confruntărilor militare și politice (diplomatice) dintre cei doi protagoniști. Și ne mai îndeamnă la ceva, și anume la aducerea în discuție a câtorva aspecte „preliminari” care să faciliteze înțelegerea adecvată a acestei dispute pentru coroană.

I. CHESTIUNI PRELIMINARII

1. O Europă în schimbare

O Europă în schimbare, mai ales în partea sa centrală și occidentală, aceasta ar constitui caracteristica principală a unui proces început cu puțin timp înainte, dar care, la sfârșitul secolului al XV-lea și începutul celui următor, s-a înscris pe un drum

ireversibil. Este ceea ce îndeobște se numește „Renaștere” și începutul „timpurilor moderne”. Este destul de dificil de a stabili când, unde, și care au fost primele schimbări produse și care, apoi, le-au făcut posibile pe celelalte, aspect nu imposibil (l-au încercat, printre alții, și istoricul român Andrei Oțetea¹), dar lipsit de importanță pentru demersul nostru. Cert este faptul că aceste schimbări au cuprins majoritatea compartimentelor societății, au „pornit” din anumite centre ale Europei Occidentale, s-au difuzat prin căi specifice și au cunoscut ritmuri de cuprindere și dezvoltare aparte de la zonă la zonă, pentru ca apoi, mai ales la nivelurile superioare ale societății, să modifice acțiunea umană. Este vorba, în primul rând, de o Europă pornită să descopere lumea², și acesta nu dintr-o curiozitate turistică de genul celei actuale, ci din nevoi economice și ca o consecință a dezvoltării acestui spirit capitalist incipient, atât de bine exprimat de noul întreprinzător – comerciantul „la distanță” și bancherul, susținătorul său financiar. Acest lucru nu face altceva decât să dea naștere la o acțiune îndârjită pentru controlul mărilor, dar și a principalelor căi comerciale pe uscat³. Este perioada formării statelor moderne centralizate (Franța, Anglia, Spania) și a unui nou sistem politic european⁴. În prima jumătate a secolului al XVI-lea, mai întâi în Germania și apoi în alte state europene, are loc cea mai profundă mișcare – Reforma, care a zguduit din temelii biserica apuseană creștină⁵. La toate acestea se adaugă schimbări importante la nivelul spiritualității (în plan cultural, în general)⁶. Chiar dacă acestea nu au dus la o schimbare generală a mentalităților mulțimii, la victoria gândirii laice, raționaliste asupra celei profane, religioase, o emancipare de sub autoritatea papalității s-a realizat totuși. Însușirea de către Maximilian, la 4 februarie 1508, la Trient, a titlului de „împărat roman ales” și, prin aceasta, separarea demnității imperiale la Roma și papalitate, alianțele lui Francisc I, regele Franței, cu Imperiul Otoman și politica (atitudinea) lui Henric al VIII-lea, regele Angliei, față de Roma, sunt doar unele exemple ale începuturilor constituirii unei noi doctrine politico-juridice, debarasată, ușor, ușor, de ideologia medievală a „statutului universal creștin” și fundamentată pe principiul „rațiunii de stat”. Gândirea și acțiunea politică a lui Carol Quintul și a urmașilor săi din Spania se vor dovedi, din acest punct de vedere, din ce în ce mai anacronice, cum anacronice s-au dovedit și cele ale regatelor (țărilor) din răsăritul Europei⁷. Spuneam că la nivelul mentalității colective schimbările s-au produs mai greu. Aici judecățile și

1. A. Oțetea, *Renașterea și Reforma*, București, 1968, p. 23-37. Menționăm că unul dintre cursurile ținute la Iași, despre care autorul menționează în prefața lucrării citate aici, intitulat *Reformațiunea și Războaiele religioase* se găsește la Biblioteca Astra, din Sibiu, cu nr. de înregistrare C. XCII / 95.

2. S. Goldenberg, S. Belu, *Epoca marilor descoperiri*, București, 1978.

3. F. Braudel, *Mediterrana și lumea mediterană în epoca lui Filip al II-lea*, București, 1986; Gh. I. Brătianu, *Marea Neagră de la origini până la cucerirea otomană*, vol. II, București, 1988; F. Braudel, *Jocurile schimbului*, vol. I-II, București, 1985.

4. A. Oțetea, *Op. cit.* p. 106-179; J. Carpentier, Fr. Lebrun (coordonatori), *Istoria Europei*, 1997, p. 191-221; Al. Malet, *Les Temps Moderns*, Librairie Hachette, Paris, 1927, p. 66-113; Gh. Bercan, N. Chiachir, *Diplomația europeană în epoca modernă*, București, 1984, p. 11-34.

5. K. Randel, *Luther și Reforma în Germania. 1517-1555*, București, 1994; J.M. Kitagawa, *În căutarea unității. Istoria religioasă a omenirii*, 1994; A. Oțetea, *Op. cit.*, p. 251-283.

6. A. Oțetea, *Op. cit.* p. 179-249, 283-357.

7. Fl. Cazan, *Gândirea politică a lui Carol Quintul*, în *Analele Universității București, Istorie*, Anul XXII, nr. 2, 1973, p. 7-25; M. Tymowsky, *Une histoire de la Pologne*, Les Edition Noir sur Blanc, Paris, 1993, p. 39-51; L. Ranke, *L'Espagne sous Charles - Quint, Philippe II et Philippe III*, Paris, 1845.

prejudecățile, multe de sorginte religioasă, s-au păstrat încă⁸. Pentru maghiari, germanii (austriecii) erau „dușmanii țării” (vom reveni), pentru catolici, ortodocșii erau încă „schismatici”, iar otomanii încă mai erau pentru creștinătatea catolică și protestantă, chiar la nivelul intelectualilor, „*rasă barbară de obârșie necunoscută*”, „*seminția spurcată a turcilor*”⁹, cum spunea Erasmus pe la 1530, întruchiparea lui antichrist, și exemplele ar putea continua¹⁰.

Schimbări importante, și cu aceasta încheiem, s-au produs în ceea ce privește modul de ducere a războaielor¹¹. Se poate spune, pe bună dreptate, că războaiele care au „umplut” și prima jumătate a secolului al XVI-lea, până la pacea de la Cateau Cambrésis, în 1559, au fost toate „medievale” ca motivație: adică scopul lor era afirmarea sau apărarea drepturilor personale de proprietate sau succesiune, pentru supunerea vasalilor răzvrătiți, pentru apărarea creștinătății de otomani sau pentru apărarea Bisericii de erezie. Ele nu au fost încă războaie între state (națiuni) purtate îndeosebi din rațiuni de stat, rolul neînțelegerilor personale dintre prinți pentru drepturile de moșteniri, pentru ceea ce ei considerau interesele lor, erau încă dominante. Și totuși, extinderea războaielor ca arie de desfășurare, prelungirea unor stări conflictuale și de război, angajarea unui număr important de state, un mai complex sistem de negocieri diplomatice, au dus la crearea așa-zisului „echilibru european” și la politica echilibrului european¹². În ceea ce privește armatele, sfârșitul secolului al XV-lea înseamnă, în Europa, sfârșitul războaielor (armatelor) cavalerilor. Putem spune despre armata lui Carol al VIII-lea că a fost prima armată „modernă”. Carol al VIII-lea a pornit spre Italia, în 1494, în căutare de glorie, aventură și putere, acele trofee ispititoare ale Renașterii, dar a făcut-o cu cea mai bună armată pe care o văzuse până atunci Europa: sulițași elvețieni ce alcătuiau miezul infanteriei, o cavalerie mândră și nobilă, un ansamblu de artilerie din bronz, care avea să prefacă în ruină orice castel atacat, toate cu fonduri dintr-o visterie bine înzestrată. Deci noua armată era una a mercenarilor, a infanteriei și a artileriei, bazată pe resurse bănești la dispoziția principelui. Prințul, care avea puterea politică să încaseze taxe de la supuși și credit ca să obțină împrumuturi de la bănci noi, ca Fugger și Welser, putea aduce pe câmpul de luptă armate care să distrugă total adversarii mai slabi. Numai că această creștere a rolului mercenarilor și a armelor din ce în ce mai sofisticate și mai scumpe, au schimbat și mentalitatea luptătorilor: evitarea marii bătălii decisive, prelungirea acțiunilor în teritoriul adversarului și aprovizionarea din resursele teritoriului acestora, conservarea armelor și a vieții. A crescut rolul fortificațiilor colective în detrimentul castelului medieval – ineficient acum în fața noii artilerii. A crescut, de asemenea, rolul antreprenorilor militari;

8. A. Vauchez, *Spiritualitatea evului mediu occidental*, București, 1994; J. Delumeau, *Frica în Occident (secolele XIV-XVIII). O cetate asediată*, vol. I-II, București, 1986; Ph. Ariès, *Timpul istoriei*, București, 1997, p. 92-141.

9. Apud J. Deleanu, *Op. cit.*, p. 132, 133.

10. O. Tătar, *Otomanii și europenii în secolele XIV-XVI – o percepție reciprocă. Europeanii despre otomanii*, Academia Tehnică Militară, A XXVII-a sesiunea de comunicări științifice, secțiunea 20/2, București, 13-14.11.1997, p. 132-140.

11. M. Howard, *Războiul în istoria Europei*, Timișoara, 1997, p. 29-54; A Malet., *Op. cit.*, p. 86-112.

12. F. Cazan, *Politica echilibrului european în prima jumătate a secolului al XVI-lea*, în Studii și articole de istorie, XXI, 1973, București, p. 5-15.

pecunia nervus belli („banul este puterea războiului”), iată zicala favorită a acelei perioade.

Cât privește Imperiul Otoman, secolul al XVI-lea înseamnă, mai ales sub Soliman Magnificul, apogeul puterii sale¹³. Am subliniat cu alte prilejuri factorii care au determinat reușitele expansiunii otomane la cumpăna dintre secolele XV-XVI, precum și nașterea mentalității otomane față de europeni¹⁴. Dacă disputa pentru coroana Ungariei între Ferdinand și Zápolya a avut un anumit curs, atunci acest lucru a fost influențat evident și de o anumită orientare a politicii europene a Imperiului Otoman din timpul lui Soliman Magnificul. Se spune, pe bună dreptate, că în prima jumătate a secolului al XVI-lea, Imperiul Otoman s-a aflat într-o criză a opțiunilor politicii externe. Este vorba de o pendulare între politica europeană și asiatică a lui Soliman Magnificul, chemat de doctrina islamică spre supunerea „necredincioșilor” (în cazul de față creștinii europeni) și apărarea acesteia de erezii (șitismul iranian)¹⁵.

2. Starea Ungariei

Evoluția situației din Ungaria după moartea regelui Matia Corvin (1490) a avut drept consecință o anumită desfășurare a disputei pentru coroană între Ferdinand și Zápolya. Prin politica sa internă, Matia Corvin a reușit să înscrie regatul Ungariei pe drumul unui proces ce a cuprins principalele monarhii europene din apus, cel al centralizării și constituirii monarhiilor moderne (în sensul Renașterii). Procesul este însă întrerupt de Jagelloni - Vladislav al II-lea și Ludovic al II-lea, regi slabi, cu alte mentalități, străini de Ungaria ca neam și interese. Pe plan intern are loc o decădere politică și economică, o accentuare a tendințelor centrifuge ale provinciilor regatului și ale nobilimii¹⁶. Pe plan extern, Ungaria „încape”, ușor, ușor, pe mâna Habsburgilor, abilul și incisivul Maximilian ducând o politică sistematică în acest sens¹⁷.

Pe fondul acestei situații interne și externe (o Ungarie incapabilă pe zi ce trecea să facă față expansiunii otomane și habsburgice) se produce și o schimbare (accentuare) de mentalitate la nivelul elitei politice a regatului. Mitul „*sacrei coroane*” se transformă în doctrină politico-juridică, găsindu-și consacarea în *Tripartitumul* lui Verböczy¹⁶. După concepția *Tripartitului* verböczian „*sacra coroană*” era însăși expresia națiunii politice maghiare, iar din națiunea aceasta făceau parte numai nobilii cu moșii, întrucât ei, în virtutea acestor moșii, primite pentru anumite servicii credincioase,

13. H. Inalcik, *Imperiul Otoman. Epoca clasică*, București, 1996; A. Decei, *Istoria Imperiului Otoman până la 1656*, București, 1978, p. 159-228.

14. O. Tătar, *Prolegomene la cuceririle europene ale Imperiului Otoman (sec. XIV-XVI)*, în *Revista Academiei Trupelor de Uscat*, Nr. 2(6), Sibiu, 1997, p. 59-69; O. Tătar, *Ortodoxie și Islam, greci și otomani în secolele XIV-XV – o percepție reciprocă*, în *Revista Angustia*, Nr. 3, Sf. Gheorghe, 1998.

15. Cr. Feneșan, *Constituirea Principatului Autonom al Transilvaniei*, București, 1997, p. 27-28.

16. I. A. Fessler, *Geschichte von Ungarn*, Dritter Band, F.A. Brockhaus, Leipzig, 1874, p. 221-399; Hóman Bálint és Székü Gyula, *Magyar történet*, II, kötet, Budapest, 1939, p. 564-621; Ferenc Eckhart, *Introduction a l'histoire hongroise*, Librairie ancienne Honoré Champion, Paris, 1928, p. 46-49.

17. E. Zöllner, *Istoria Austriei. De la începuturi până în prezent*, Ediția a VIII-a, vol. I, București, 1997, p. 188-201.

18. T. Drăganu, *La doctrine juridique de la couronne hongroise*, Centrul de studii și cercetări privitoare la Transilvania, Sibiu, 1944; I. Lupaș, *Mitul „Sacrei coroane” și problema transilvană*, în *Studii, conferințe și comunicări istorice*, vol. III, Sibiu, 1941, p. 294-305.

erau admiși între membrii „*sacrei coroane*”. Burghezia, fiind de origine străină (să nu uităm că Verböczy este unul dintre reprezentanții de frunte ai „partidei naționale”, *mișcarea scitică*, cum o numește Roderich Goos¹⁹), precum și țărănimea, nu făcea parte din acest *populus verböczianus*. Ca atare, regele nu se confundă cu statul, ci este un simplu reprezentant al „națiunii”. Puterea publică se exercită de rege și de „națiune”. Anarhia nobiliară, cu atâtea eforturi anihilată în Franța, de exemplu, iat-o instalată în Ungaria în unul dintre cele mai nepotrivite momente. Acest aspect îl determina pe cronicarul Gh. Szerémi să scrie că nația sa era caracterizată atunci de trei însușiri: invidia, blasfemia și omuciderea, iar pe italianul Burgio să afirme că „dacă Ungaria ar putea fi salvată din vântejul primejdiei pentru un preț de trei florini, nu s-ar găsi în toată țara trei oameni gata să aducă acest sacrificiu”²⁰.

Ungaria se afla, așadar, într-o criză de evoluție, pare a se fi epuizat. Ea nu reușea să facă pasul spre vremurile moderne, nu avea capacitatea să țină pasul cu noile vremi. Rolul ei istoric pare a se fi încheiat în acest sfârșit de feudalism european. La modernitate pare a răspunde cu nostalgia trecutului, zguduită de evenimentele din prima jumătate a secolului al XVI-lea este neputincioasă să-și revină. Din amenințare devine amenințată, din dominatoare devine dominată. Este sfârșitul Marii Ungarii.

3. Mai vechi aspecte ale disputei pentru coroană.

Avem în vedere pretențiile Habsburgilor asupra coroanei regatului ungar. Moartea regelui Ladislau Postumul, la 23 noiembrie 1457, la Praga, a însemnat stingerea liniei albertine a Habsburgilor în Ungaria, moartea sa punând capăt uniunii personale a țărilor austriece, ungare și boeme. Frederic al III-lea, bunicul său, ales rege german în februarie 1440, a încercat să salveze cât de cât din poziția pe care Ladislau o ocupase fie și numai după nume. În comitatele apusene ale Ungariei existau grofi care refuzau un regat al Huniazilor (condus de ei). Membri ai acestor cercuri, dar și austrieci și stirieni care aveau posesiuni și pe teritoriul Ungariei, dincolo de frontiera destul de penetrabilă, l-au ales pe Ferdinand rege al Ungariei în februarie 1458 în castelul Güssing. O partidă mult mai numeroasă, într-un fel național-maghiară, l-a ales însă pe Matia Corvin (Mátyás Hunyadi), care s-a și impus, de altfel, mai ales că Ferdinand însuși a ajuns curând, la el acasă, în Austria, într-o situație, foarte critică²¹.

Moartea neașteptată a lui Albrecht al VI-lea, fratele lui Frederic, la sfârșitul anului 1463, l-a făcut din nou pe Frederic al III-lea stăpânul țărilor dunărene austriece. Disputa sa cu Matia Corvin s-a aplanat pe moment prin semnarea acordului de la Ödenburg (din 1463), în baza căruia Frederic al III-lea păstra titlul regal maghiar, pe care îl purtase de la alegerea sa de la Güssing, în schimb el renunța la orice tentativă de realizare a pretențiilor izvorâte de această titulatură. Atunci s-a convenit și asupra succesiunii lui Matia Corvin, așa încât, Habsburgilor le-au rămas anumite perspective asupra coroanei Ungariei²².

19. R. Goos, *Die Siebenbürger Sachsen in der Planung deutscher Südostpolitik von der Einwanderung bis zum Ende des Thronreitens zwischen König Ferdinand I und König Johann Zápolya (1538)*, Wien, 1940, p. 46 (în continuare: *Die Siebenbürger Sachsen*).

20. Apud. I. Lupaș, *Desfacerea Transilvaniei de Ungaria și înălțarea ei la treapta de principat sub ocrotire otomană*, în Studii, conferințe și comunicări istorice, vol. II, Cluj, 1940, p. 107.

21. E. Zöllner, *Op. cit.*, p. 179-180.

22. *Ibidem*, p. 182.

Moartea lui Matia Corvin, la 6 aprilie 1490, a redeschis disputa pentru tron. Matia Corvin lăsa în urma sa un fiu loan, nelegitim, care nu putea fi recunoscut ca moștenitor al tronului (prin forță s-ar fi putut impune, dar îi lipsea și aceasta). Dintre cei doi candidați mai importanți – Vladislav, fiul regelui polon Cazimir al IV-lea și rege al Boemiei din 1471 (după moartea lui Gheorghe Podiebrad) și Maximilian, rege roman din 1482, a ieșit învingător Vladislav Jagello, proclamat rege al Ungariei sub numele Vladislav al II-lea, la 15 iulie 1490²³. Intervenția militară a lui Maximilian nu a dat roade, mercenarii săi răzvrătindu-se în asaltul din timpul Budei. Prin pacea de la Pressburg, din 7 noiembrie 1491, Maximilian își asigura dreptul de succesiune la tronul Ungariei în cazul în care Vladislav al II-lea sau urmașii săi mureau fără moștenitori direcți în linie masculină. După mai multe ezitări, stările Ungariei și-au dat, în cele din urmă, consimțământul la această înțelegere²⁴.

La 7 iunie 1492 moare Cazimir al IV-lea regele Poloniei, iar la 19 august 1493 murea, la Linz, împăratul Frederic al III-lea, după 58 de ani de domnie în Austria centrală, 53 de ani ca rege german și 41 de ani ca împărat roman. Rege al Poloniei devine Ioan Albert Jagello, fratele regelui Ungariei, iar conducerea Casei de Austria o preia Maximilian, „*frumos, viteaz și îndrăzneț*”, cu mare talent în a urmări, „*moștenitoarele cu zestri teritoriale importante*”, cum îl caracterizează Nicolae Iorga²⁵. Situația din Polonia se stabilizează abia în 1506 prin încoronarea lui Sigismund I, mare duce al Lituaniei, la 20 octombrie 1506, și, la scurt timp, ca rege al Poloniei (Ioan Albert murise la 17 iunie 1501, iar fratele său, Alexandru Jagello, ce urmasa la tron, a murit la 19 iulie 1506). Aceste schimbări se vor răsfărânge din greu asupra situației din Ungaria.

Slăbiciunile lui Vladislav al II-lea, precum și creșterea influenței austriece în Ungaria, i-au determinat pe mai mulți nobili maghiari să reacționeze. În 1505, la presiunea „partidei naționale” maghiare, regele Vladislav al II-lea, grav bolnav, fără urmași pe linie masculină, dorind să evite un război civil, a convocat, la 25 septembrie, dieta Ungariei. La 12 octombrie dieta adoptă o hotărâre foarte importantă în ecuația disputei pentru succesiunea la tronul regatului: „*Adunarea întrunită a dietelor hotărăște acum și pentru totdeauna, de câte ori tronul ungar va duce lipsă de moștenitor masculin, care de drept ar trebui să fie urmaș, să nu mai aducă prinț străin orice limbă ar vorbi și de orice origine ar fi pentru a le fi conducător, ci de fiecare dată un ungar vrednic, pe câmpiile de la Rákos, cu acordul tuturor, ca domn și rege să fie ales și recunoscut. Dacă orice prinț străin, după moartea regelui Vladislav, ar încerca cu armele să ia conducerea Ungariei, oricine are datoria de a se răscula pentru a apăra libertatea și independența țării. Cine nu va urma aceste îndatoriri și ar încerca vreodată să propună un prinț străin, să fie declarat trădător de țară și pentru totdeauna închis, și nici regele, nici parlamentul nu-i va putea modifica pedeapsa*”²⁶. Hotărârea a fost semnată în unanimitate de membrii dietei și s-a jurat respectarea ei în fața a 10 prelați, 53 de baroni, 125 de deputați din 52 de comitate, de reprezentanții secuilor și sașilor din Transilvania. Hotărârea dietei era îndreptată nu numai împotriva lui Maximilian, dar și

23. V. Ciobanu, *Țările Române și Polonia. Secolele XIV-XVI*, București, 1985, p. 82.

24. E. Zöllner, *Op. cit.*, p. 189; V. Ciobanu, *Op. cit.* p. 83.

25. N. Iorga, *Originea și dezvoltarea statului austriac*, Iași, 1918, p. 53.

26. Apud, I.A. Fessler, *Op. cit.*, p. 278-279.

a tânărului pe atunci, Ioan Zápolya, dornic de a urca pe tronul regatului. Zápolya va fi nevoit, în aceeași zi, să încheie cu arhiepiscopul Bakács un angajament, angajament semnat și de palatinul Perény, ducele Ujlaky și alți domni puternici, în care se stipula acordarea de protecție și susținere reciprocă, supunere regelui și reginei, respectarea poruncilor acestora²⁷.

Dar în 1506 s-a născut urmașul la tron Ludovic, al doilea copil al regelui Vladislav al II-lea, de această dată din căsătoria acestuia cu Ana de Foix, fiica ducelui Gaston de Candal²⁸. Cu toate că în 1506, în urma unei demonstrații de forță, Maximilian reușește reconfirmarea înțelegerii din 1491 cu Vladislav al II-lea, el dorea să completeze, ca de atâtea ori, colaborarea politică cu o legătură de familie. Dorea cu atât mai mult acest lucru cu cât, între timp, regele Poloniei, Sigismund I, nu numai că s-a căsătorit cu Barbara, sora lui Ioan Zápolya, conducătorul partidei antihabsburgice, ci a încheiat cu el și tratatul secret, din 19 februarie 1512, în baza căruia părțile contractante se angajau să se sprijine reciproc împotriva Habsburgilor și a partizanilor lor²⁹. Dar planul lui Maximilian s-a înfăptuit abia în 1515, prin dubla căsătorie de la Viena. Maximilian l-a adoptat pe Ludovic, fiul de 9 ani al regelui Vladislav al II-lea al Ungariei și Boemiei, ademenind cu perspectiva dobândirii coroanei regale germane, ceea ce pare să fi fost o intenție mai puțin serioasă. Prințul maghiar a fost căsătorit cu nepoata lui Maximilian, Maria; împăratul însuși s-a înfățișat înaintea altarului pentru a se însura cu Ana, sora de 12 ani a lui Ludovic. Acestă a doua căsătorie trebuia să devină nevalabilă, dacă într-un an, unul dintre cei doi nepoți ai lui Maximilian, Carol sau Ferdinand, s-ar hotărî să se însoare cu Ana. În 1516, Ferdinand s-a decis pentru acest pas matrimonial, dând o declarație corespunzătoare în acest sens³⁰. Se vor căsătorii în 1521.

II. FERDINAND ȘI ZÁPOLYA ÎN LUPTA PENTRU COROANĂ

1. Începutul disputei

Împăratul Maximilian moare la 12 ianuarie 1519. La 28 iunie în același an, la Frankfurt, nepotul fostului împărat, Carol, a fost ales împărat, sub numele de Carol al V-lea (Quintul), după ce, în 1516, devenise rege al Spaniei sub numele Carlos I. Alegerea sa la Frankfurt cerea o reglementare între Carol al V-lea și fratele său, Ferdinand, cu privire la guvernarea țărilor habsburgice ale Reichului. Prin tratatul de la Worms (1521) țările Austriei Inferioare și Centrale au fost atribuite lui Ferdinand. Într-un al doilea acord, ținut deocamdată ascuns, de la Bruxelles (1522), lui Ferdinand i s-au atribuit Tirolul, Würtembergul și Teritoriile avansate³¹. De atunci existau două linii ale Casei de Austria, anume cea austro-germană și cea spaniolo-olandeză, de aceasta din urmă fiind legată, deocamdată, și coroana imperială romano-germană. Linia austriacă, pe care o vom urmări și noi în rândurile următoare, și-a asigurat pretenția asupra Ungariei și Boemiei în urma căsătoriei lui Ferdinand cu jagellona Ana.

27. *Ibidem*, p. 279.

28. F. Griselin, *Încercare de istorie politică și naturală a Banatului Timișoarei*, Timișoara, 1984, p. 64.

29. V. Ciobanu, *Op. cit.* p. 119.

30. E. Zöllner, *Op. cit.* p. 196-197.

31. *Ibidem*, p. 198.

Dar cine era acest Ferdinand de Habsburg? Mama sa era Ioana („Nebuna”), fiica lui Ferdinand și Isabela, regii Spaniei, și unica lor moștenitoare. Tatăl său era Filip („cel Frumos”), fiul lui Maximilian de Habsburg și al Mariei de Burgundia, fiica și unica moștenitoare a vestitului Carol Temerarul (cei doi se căsătoriseră la Grand, la 19 august 1477; Maria va muri în 1482, în urma unui accident de vânătoare). Ioana și Filip s-au căsătorit în octombrie 1495. Ferdinand, al doilea lor fiu (celălalt era Carol), s-a născut la 10 martie 1503. Din 1521 era arhiduce de Austria³². Era priceput, abil, bun politician, avea o viziune europeană – era crescut în Spania, Țările de Jos, Austria; era mult mai simpatizat de către germani decât taciturnul său frate, Carol.

Începutul efectiv al disputei pentru coroana Ungariei s-a ivit după dezastrul de la Mohács, din 29 august 1526, în care regele Ungariei, Ludovic al II-lea, și-a pierdut viața fără a lăsa urmași³³. Este momentul în care intră în acțiune cel de-al doilea pretendent – Ioan Zápolya³⁴. El era fiul vestitului Ștefan Zápolya, ce fusese, printre altele, locțiitorul lui Matia Corvin în Austria. Era născut în 1483, iar din 1510 era voievodul Transilvaniei. Sora sa, Barbara, era căsătorită cu regele Poloniei, iar fratele său, unul dintre comandanți, murise în bătălia de la Mohács. Comite de Zips și comite al secuilor, Zápolya era cel mai puternic om al momentului în Ungaria. Avea 42 de domenii și cetăți mai importante cu aproximativ 160.000 de iobagi. Majoritatea posesiilor le avea în Ungaria Superioară³⁵. Este un ins cu o personalitate controversată („*erou al iluziilor*”, „*caracter labil*”³⁶), o parte din imaginea sa rămânând în istorie în acest fel și datorită învinuirilor din partea lui Ferdinand³⁷.

La bătălia de la Mohács, I. Zápolya nu a participat. Primind ordine contradictorii de la regele său, el l-a sfătuit pe Ludovic al II-lea să nu intre în luptă până nu se strâng la un loc toate trupele regatului. Nu a fost ascultat, iar cele întâmplate se știu. Oastea sa s-a strâns la Szeged. Aici a primit vestea dezastrului. De la Szeged, Zápolya s-a îndreptat spre nord, pe partea stângă a Tisei, ocolind astfel trupele lui Soliman conduse de Ibrahim. Fascinat de tronul rămas liber, Zápolya nu a mai făcut nici o mișcare împotriva otomanilor, deși trupele sale erau mult mai puternice decât ale lui Ibrahim, care se apropia de Szeged. De partea sa trece cea mai mare parte a nobilimii maghiare. Peste tot sunt trimiși emisari de-ai săi, adulația pentru Zápolya cuprinde mai tot regatul.

După bătălia de la Mohács, episcopul de Eger, adună toți simpatizanții lui Zápolya la Verpelét, apoi la Tokaj, unde la mijlocul lui octombrie, în cadrul unei adunări prelungite, se pronunță pentru susținerea sa în încercarea de a deveni rege. De aici, din Tokaj, pornesc spre Buda, prin Szerencs și Hatvan, electorii însoțiți de 6000 de soldați. Pe 8 noiembrie Zápolya își face intrarea în Székesfehérvár, eliberat în prealabil de către Bakics Pál, voievod sârb, trecut înainte de bătălia de la Mohács de partea ungarilor. Partizanii lui Zápolya s-au constituit în dietă. Ceremonialul are loc în 10 și 11 noiembrie în catedrala de înmormântare a regilor. Slujba religioasă a fost condusă

32. E. N. Williams, *The Penguin Dictionary of English and European History, 1485-1789*, Penguin Books, England, 1980, p. 141-142.

33. Hóman Bálint és Szekfű Gyula, *Op. cit.*, II kötet, p. 609-611.

34. *Ibidem*, p. 570-571.

35. Hóman Bálint és Szekfű Gyula, *Op. cit.*, II kötet, p. 32.

36. *Ibidem* p. 13.

37. *Idem*.

de episcopul Podmoniczky István, Verböczy flutură documentul din 1505, în afara cetății nobilimea mică își declară opțiunea, iar coroana o primește de la Perény, custodele ei de drept.

Și totuși, ceremonialul a fost incomplet. Regina, care trebuia să conducă țara până la alegerea regelui, nu era de față. Lipsea, de asemenea, Báthory István, singurul împuternicit, în calitate de palatin, conform unei hotărâri din 1485, să deschidă ședința de alegere a regelui. Lipseau, de asemenea, membrii sfatului regal, nobilii purtători de steaguri.

De partea cealaltă, în zilele bătăliei de la Mohács, Ferdinand se afla într-o călătorie la Tirol pentru a căuta ajutor pentru fratele său Carol, împotriva lui Francisc I al Franței și aliatului său papa Clement al VII-lea. Și el, ca și Zápolya, de îndată ce a aflat de moartea regelui maghiar s-a grăbit, nu să salveze Ungaria, ci pentru a obține coroana. Boemia, Ungaria și țările lor secundare puteau deveni acum habsburgice cu condiția ca Ferdinand să fie în stare să-și impună drepturile din tratatele din 1491 și 1515 și să se opună cu succes otomanilor.

La 8 septembrie 1526 Ferdinand pleacă din Innsbruck spre Viena. De aici începe o corespondență intensă, la început cu sora sa, regina văduvă Maria, apoi cu mai mulți frunțași maghiari (Nádasdy, episcopul Thomas Szalaházy, Ștefan Broderics, Alexius Thurzó etc.) în vederea găsirii modalităților de a pune stăpânire pe coroana maghiară³⁸. Partizanii lui Ferdinand erau mai slabi decât a lui Zápolya, printre ei numărându-se totuși regina Maria, o politiciană isteată, cu simpatii pentru protestantism, apoi palatinul Báthory, locuitorii din Zips, câțiva magnați unguri și croați, sașii transilvăneni.

Ferdinand a intuit însă faptul că sunt perspective mai bune pentru el de a pune stăpânire mai întâi pe coroana Boemiei. Greutăți erau și aici deoarece dieta boemă nu recunoștea dreptul ereditar al soției lui Ferdinand, Ana, iar pe de o altă parte îi stăteau împotrivă alți pretendenți la tron – familia Wittelsbach din Bavaria, de exemplu, precum și papa Clement al VII-lea, un dușman al Habsburgilor. Negociatorii săi – Siegmund de Dietrichstein și Sigismund de Polheim – au acționat însă cu dibăcie și, folosind și mari sume de bani, au reușit ca în Dieta din 23 octombrie 1526, Ferdinand să fie ales rege al Boemiei. Dietele din țările vecine – Silezia, Lausitz și Moravia, l-au confirmat pe Ferdinand³⁹. A fost încoronat la 27 februarie 1527.

Pentru obținerea coroanei maghiare, Ferdinand s-a folosit de sprijinul partizanilor săi mai sus amintiți dar a reușit să speculeze și starea de spirit creată în Ungaria după Mohács – spaima de otomani și nevoia acută de ajutor militar pentru salvarea țării. Or, Ferdinand se constituise, ca și Zápolya, de altfel, într-o astfel de speranță pentru o parte a populației maghiare. Așa se explică faptul că Ferdinand reușește, prin intermediul reginei Maria, să-l atragă de partea sa pe palatinul Báthory István, care a anulat, în calitate pe care o avea, hotărârea dietei prin care Zápolya a fost ales rege. Apoi, împreună cu regina Maria, a convocat, la Pózsony (Bratislava, Pressburg) o nouă dietă care, la 17 decembrie 1526, l-a ales ca rege al Ungariei. Ferdinand jurase, în prealabil, la sfârșitul lui noiembrie, că recunoaște și va respecta

38. I.A. Fessler, *Op. cit.* p. 400-401.

39. E. Zöllner, *Op. cit.* p. 229.

drepturile și libertățile țării. Ferdinand a fost recunoscut de cehi, croați și sloveni, dar nu a putut fi încoronat după ceremonialul obișnuit.

Iată, așadar, la numai câteva luni de la Mohács o situație nouă creată pentru Ungaria: nevoită să se dezbine, să întoarcă spatele otomanilor sau să se alieze cu aceștia pentru a susține un candidat sau altul, o Ungarie la începutul unui război civil nimicitor pentru soarta țării. Între cei doi armele urmau să decidă. Cine urma să piardă? Evident, țara.

III. CONFRUNTAREA DINTRE FERDINAND ȘI ZÁPOLYA PÂNĂ LA PACEA DE LA ORADEA (1538)

După alegerea lui Ioan Zápolya ca rege, au urmat aproape nouă luni de liniște internă pentru Ungaria, timp în care a încercat punerea pe picioare a statului maghiar. Pe plan extern situația nu era deloc liniștită. Încă de la alegerea sa, Zápolya i-a informat pe regele Poloniei, al Franței și pe sultan despre acest lucru⁴⁰. În noiembrie același an, Ferdinand, prin intermediul episcopului Dietrich Kammerer, îl atenționează pe regele Poloniei de consecințele pentru Polonia ale „uneltirilor” lui Zápolya⁴¹. Dar regele polon, mai ales după alegerea lui Ferdinand ca rege al Ungariei, stabilise linia politicii Poloniei în problema ungară, în sensul că, menținând aparent o atitudine de neutralitate, îl incita pe Zápolya, pe care l-a recunoscut ca rege „legitim” al Ungariei, împotriva Habsburgilor⁴². Totuși, de o angajare concretă a vreunei puteri europene în conflictul dintre cei doi nu poate fi vorba. La curtea Franței, cu care Zápolya intrase în legătură încă din toamna lui 1526, diplomația maghiară nu a obținut decât promisiuni, Francisc I fiind interesat în perpetuarea conflictului ca o diversivă în confruntările sale cu Carol al V-lea⁴³. Cântărindu-și totuși mai bine interesele, regele Poloniei s-a hotărât să intervină ca mediator între Ferdinand și Zápolya.

Ca personalitate potrivită să conducă tratativele dintre Ferdinand și Zápolya a fost propus cancelarul polonez Christoph Szydlowiecki, care la 8 decembrie, s-a pus la dispoziția serviciilor lui Ferdinand. La începutul lunii martie 1527, cancelarul polonez s-a dus la Praga să aranjeze armistițiul între cei doi (mai degrabă un fel de convenție). Pentru Zápolya o asemenea alegere era de dorit deoarece rândurile apropiatilor lui, care nu voiau să renunțe la o ruptură deschisă cu Ferdinand, s-au rărit simțitor, lucru evident mai ales după dieta de la Ofen, din 6 februarie 1527. Tratativele s-au încheiat la 26 martie 1527 și s-a stabilit un armistițiu până la 1 iunie 1527 și ținerea unei conferințe de pace la Olmütz⁴⁴. Punctul patru al armistițiului stabilea, ca tratativele de la

40. R. Goos, *Österreichische Staatsverträge. Fürstentum Siebenbürgen (1526-1690)*, Wien, 1911, p. 1 (în continuare: *Österreichische Staatsverträge*).

41. *Idem*.

42. V. Ciobanu, *Op. cit.* p. 145.

43. *Erdély története*, első kötet, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1986, p. 410 (în continuare: *Erdély története*).

44. Textul armistițiului la R. Goos, *Österreichische Staatsverträge*, p. 2-4.

Olmütz, să fie purtate de doi reprezentanți ai lui Ferdinand și doi din partea lui Zápolya. Între timp, în înțelegere cu Sigismund I, numărul delegațiilor s-a modificat. Până la Olmütz însă, în aprilie 1527, au avut loc primele ciocniri militare între cei doi pretendenți. Este momentul în care încep intense tatonări pe lângă Petru Rareș, noul domnitor al Moldovei, în vederea alegerii sale în disputa pentru coroana Ungariei. Petru Rareș trimite împreună cu Lorenz Misschillinger, omul lui Ferdinand, un sol către acesta. Acesta ajunge pe 20 mai la Wroclaw. În întrevederea cu Ferdinand, îi propune alianța Moldovei, cerând, în schimb, feudele din Transilvania și renta anuală a Bistriței de 1000 florini⁴⁵.

Tratatul de la Olmütz a fost deschis la 1 iunie 1527. Din partea lui Ferdinand au negociat episcopul de Breslau – Jakob von Salza, tezaurarul Alexius Freiherr von Thurzo, cancelarul curții – Leonhard von Harrach și Beatus Widmann, iar din partea lui Zápolya – contele Ferenc Frangepan, arhiepiscopul de Kalocsa, Johann Statileo și protoereul (Propst) de Ofen. Ca mediatori au fost episcopul Andreas Krzycki de Plock și cancelarul polonez Christoph Szydłowiecki. Deși se stabilise ca discuțiile să se încheie la 15 iunie, ele au durat până la 20 iunie, fără să se ajungă la vreun rezultat concret. Fiecare parte cerea celeilalte să renunțe la coroana Ungariei, eventual cu unele despăgubiri, aspect de neacceptat în acel moment al disputei. Pe timpul negocierilor, armistițiul a fost prelungit până la 15 iunie (s-a semnat la Praga, la 10 iunie 1527)⁴⁶.

În vara anului 1527 s-a creat o situație favorabilă pentru Ferdinand. Eliberat de ajutorul militar acordat imperiului în Italia (la 6 mai este ocupată Roma)⁴⁷ și profitând de faptul că oștile lui Zápolya se aflau în sudul Ungariei războindu-se cu slavii răsculați, Ferdinand se decide să acționeze. În acest sens, conștient de nevoia unui ajutor pe care Carol al V-lea nu îl putea acorda (ba mai mult îl sfătuiește la negocieri cu Zápolya), Ferdinand trimite o nouă solie la Petru Rareș pentru a-l atrage în campania din Ungaria, solie formată din omul său de încredere Stepan Glinčić și secretarul sas Georg Reichersdorfer⁴⁸, care va părăsi Viena pe 27 iunie.

În iunie 1527 a pornit către Ungaria oastea lui Ferdinand formată îndeosebi din mercenari germani. Dintr-o singură încercare au ocupat Buda (23 august 1527)⁴⁹. Aici erau deja sosiți și ambasadorii lui Petru Rareș. La 12 septembrie 1527 Ferdinand era deja la Székesfehérvár. La 27 septembrie într-o confruntare sângeroasă, la Tokaj, oastea lui Zápolya este zdrobită, acesta refugiindu-se peste Tisa, înspre Ardeal.

---

45. R. Constantinescu, *Moldova și Transilvania în vremea lui Petru Rareș. Relații politice și militare (1527-1546)*, București, 1978, p. 27.

46. R. Goos, *Österreichische Staatsverträge*, p. 4-5.

47. A. Oțetea, *op. cit.*, p. 170; G. Dupont - Ferrier, *Du Moyen Âge aux temps modernes. 1328-1610*, Paris, 1933, p. 417-419.

48. R. Constantinescu, *Op. cit.*, p. 25.

49. *Erdély története*, p. 410.

În acest context, evenimentele din Transilvania se precipită⁵⁰. Reichersdorfer, întors din Moldova, ocupă cu mercenarii săi Brașovul, care, la 8 septembrie 1527, recunoaște în chip formal ca rege pe Ferdinand. La fel procedează mai apoi și Sibiul, de voie, de nevoie (septembrie 1527), după ce Reichersdorfer și oamenii săi, Martin Steinmetz, Török Balázs și Siegmund Sachs, uciseră câțiva notabili. Cât privește Bistrița, aceasta se raliază lui Ferdinand abia după victoria de la Tokaj. De fapt, Ferdinand, se grăbise să înștiințeze despre victoriile sale pe Rareș printr-o scrisoare, trimisă la 7 octombrie din Buda prin judele sibian Markus Pempflinger (1522-1535)⁵¹. Abandonându-l pe Zápolya, magnații Ardealului se îndreaptă acum cu toții către Ferdinand, care, la 2 noiembrie 1527, la Székesfehérvár (și nu la Buda, cum adeseori se afirmă) săvârșește ultimul act al investiției sale – încoronarea, primind coroana de la același Petru Perény.

Față de această stare a lucrurilor, Zápolya ia o decizie care va influența major poziția sa în lupta pentru coroană. El crezuse multă vreme că războiul european al Imperiului German îl va opri pe Ferdinand de la atacul asupra Ungariei. A crezut apoi că Habsburgii nu pot apăra Ungaria contra otomanilor. Atacurile otomane din sudul Ungariei (și nu numai) din 1526-1527, ca și experiența anterioară a confruntărilor otomano-habsburgice, i-au întărit lui Zápolya convingerea că otomanii nu vor suporta nepăsători „așezarea” Habsburgilor în Ungaria și că dintre cei doi inamici – otomanii și habsburgii – otomanii sunt mai puternici. Decizia a constat în trimiterea lui Hieronim Laski – voievodul de Sieradz, intrat în serviciul său, la Poartă pentru alianță. Se pare că Zápolya a făcut acest pas după multe ezitări, îndeosebi după „răscularea” Ardealului, un posibil ultim refugiu pentru el. La 29 februarie 1528⁵² sultanul l-a declarat aliat pe Zápolya și l-a asigurat de ajutorul său printr-o scrisoare⁵³.

Încurajat, Zápolya și-a adunat din nou forțele și a pornit o contraofensivă dincolo de Tisa către Kassa. Zápolya a fost înfrânt din nou, la 8 martie 1528, la Abaúj. Cu mare greutate a reușit să se salveze, refugiindu-se în Polonia, în cetatea Tarnow. Azilul tacit oferit de Sigismund I regelui fugar, a provocat o reacție violentă din partea lui Ferdinand, ale cărui trupe, aflate în Ungaria de nord, sub comanda lui Johan Katzianer,

50. Pentru evenimentele din Transilvania: L. Makkai, *Histoire de la Transylvanie*, Les presses universitaires de France, Paris, 1946, p. 120-128; *Kurze Geschichte Siebenbürgens*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1990, p.243-249; *Istoria României. Transilvania*, vol I, Cluj-Napoca, 1997, p. 514-516, *Erdély története*, p. 409-421; F. Goos, *Österreichische Staatsverträge*, p. 1-90; R. Goos, *Die Siebenbürger Sachsen*; Fr. Schuller, *Regesten zur Geschichte der Siebenbürgischen Landteile Ungarns von der Schlacht bei Mohács (29 August 1526) bis zum Tode Johann Zápolyas (21 Juli 1540)*, Hermannstadt, 1906-1907; I. Ursu, *Die auswärtige Politik der Petru Rareș, Fürst von Moldau*, Wien, 1908; F. Cazan, *Rolul orașului Sibiu în politica externă a lui Ferdinand de Austria*, *Analele Universității București*, *Seria Istorie*, 21 (1972), 2, p. 21-36; V. Motogna, *Relațiunile dintre Moldova și Ardeal în veacul al XV-lea*, Dej, 1928; Al. Ciorănescu, *Petru Rareș și politica orientală a lui Carol Quintul*, în *Analele Academiei Române, Memoriile Secțiunii istorice*, Seria a III-a, 17, (1935), nr. 8, p. 241-256, I. Lupaș, *Individualitatea istorică a Transilvaniei*, p. 68-70, în *Studii, conferințe și comunicări istorice*, vol. I, București, 1927; Cr. Feneșan, *Op. cit.*, p. 17-132; C. Felezeu, *Statutul Principatului Transilvaniei în raporturile cu Poarta Otomană (1541-1688)*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 1996, p. 11-75; R. Constantinescu, *Op. cit.*, p. 25-108.

51. R. Constantinescu, *Op. cit.*, p. 27.

52. *Erdély története*, p. 411.

53. Textul scrisorii în *Erdély története*, p. 411-412.

au atacat Spiszul polonez. În drum spre casă, Hieronim Laski declară, din Târgoviște, la 10 aprilie 1528, război lui Ferdinand⁵⁴, fapt pentru care este arestat de Radu de la Afumați, ce mai credea în izbânda lui Ferdinand, ca și Petru Rareș, de altfel.

La 28 iunie 1528 otomanii declară lui Ferdinand război, trimisul lui Ferdinand la Poartă – Johann Haberdantz fiind arestat. La 29 iulie 1528, cancelarul Szalaházi îi scrie, din Buda, lui Ferdinand despre încercarea otomanilor de a atrage în alianța antihabsburgică Moldova și Țara Românească. În acest context, Ferdinand rupe tratativele cu Petru Rareș, domnul moldovean fiind nevoit, presat și de sultan, să intre în coaliția antihabsburgică. În iulie se unesc cu Zápolya ducele Saxoniei și landgraful de Hessen, iar în octombrie regele Franței și regele Poloniei. În toamna aceluiași an, o armată zápolyană, compusă aproape în întregime din polonezi, a pătruns în Ungaria. Ea a fost urmată de Zápolya, însoțit de asemenea de trupe poloneze, plecat din Polonia în luna octombrie. Două luni mai târziu, în decembrie, el făcea joncțiunea la Lipova, cu trupele pașei de Semendria. În atari condiții, episcopul Transilvaniei – Gerendi Miklós – cel mai influent și puternic sprijinitor al lui Ferdinand în Ardeal, cere secuilor, la 25 decembrie 1527, să se mobilizeze. Petru Rareș nu intervine însă în Transilvania, decât în momentul în care află de asasinarea, la 2 ianuarie 1529, a lui Radu de la Afumați, partizan al lui Ferdinand și numirea ca domn a lui Moise Vodă, partizan al lui Zápolya⁵⁵. Campania din ianuarie a lui Petru Rareș în secuime are drept rezultat închinarea scaunelor Csik, Györgeny și Háromszék.

Ferdinand, neștiind de pregătirile de război ale turcilor, declanșează operațiuni militare, la 7 mai 1529, prin Török Bálint, comitele Timișoarei. Trei zile mai târziu, sultanul pornea campania sa contra Habsburgilor. La 14 mai Petru Rareș îi anunță pe secui că Moldova îl sprijină pe Zápolya, iar mitropolitul Sucevei pleacă la Lipova, în tabăra lui Zápolya, unde, la, 17 mai, se semnează alianța dintre cei doi.

Planul acțiunilor militare prevedea: sultanul urma să desfășoare ofensiva în direcția Buda – Viena; Zápolya trebuia să acționeze în Banat, contra lui Török, și să ocupe vestul Transilvaniei; domnul Țării Românești urma să atace Brașovul, Făgărașul și Sibiul, iar Petru Rareș în partea de est a Transilvaniei – cu o parte a oștilor prin nord (eventual din Maramureș) în urma joncțiunii cu cele ale lui Zápolya, iar cu grosul oștirii sale prin Țara Bârsei.

Față de situația creată ferdinandiștii convoacă dieta Transilvaniei (de fapt adunarea stărilor din Transilvania), prima, la Grind, la 21 ianuarie și a doua, la Târgu-Mureș, la 24 februarie același an. Prima dintre ele, convocată și prezidată de episcopul Transilvaniei, Gerendi Miklós, a avut caracter legislativ – refuzul de a vota subvențiile necesare armatei lui Ferdinand, iar a doua, convocată și prezidată de voievodul Alexius de Bethlen, la care, pe lângă reprezentanții nobililor, sașilor și secuilor, au participat și cei ai orașelor, a deliberat asupra pericolului ce a amenințat Transilvania din partea noului voievod al Țării Românești⁵⁶. Ferdinandiștii urmau să se adune la Zalău, sub

54. R. Constantinescu, *Op. cit.*, p. 29.

55. I. Ursu, *Din influențele politicii europene asupra istoriei noastre. Moise Vodă, 1529, martie-1530, august*, în *Analele Academiei Române, Memoriile Secțiunii Istorice*, Seria a II-a, 36 (1913-1916), p. 517-528; S. Nicolaescu, *Moise Vodă (martie 1529-29 august 1530)*, în "Arhivele Olteniei", 18, 1939, p. 406-429; C. C. Giurescu, D.C. Giurescu, *Istoria Românilor*, vol. II, București, 1976, p. 276.

56. Gh. Bichicean, *Adunări de stări în Țările Române. Congregațiile generale în Transilvania voievodală*, Sibiu, 1998, p. 346-347.

conducerea lui Török Bálint, Markus Pempflinger și a lui Ștefan Mailat. Oastea urma să se îndrepte spre Ungaria pentru a face joncțiunea cu trupele lui Katzianer. Susținerea unor astfel de inițiative a fost slabă. Doar sașii și nobilii lui Török Bálint s-au declarat de acord.

Practic, în anul 1529, confruntările militare dintre Zápolya și Ferdinand (avem în vedere cele directe) s-au purtat în Transilvania. În nordul Transilvaniei, dinspre Maramureș, oștile moldovene și cele ale lui Erdélyi Gergely și voievodului Bethlen Elek – reprezentantul lui Zápolya în Transilvania, ajung la sfârșitul lui iunie până la Ciceu. Grosul oastei lui Petru Rareș intră în secuime la 5 iunie. Împreună cu secuii, care i se alătură, la 20 iunie, 12000 de oameni ai lui Petru Rareș ajung în fața Brașovului. Ferdinandistii părăsesc tabăra de la poalele Perșanilor și se închid în fortăreața Feldioara. Török Bálint, crezând că oastea Moldovei este slab înarmată, decide să dea lupta în câmp deschis. Prima ciocnire are loc pe 21 iunie. Török Bálint și Gerendi părăsesc câmpul de luptă, iar Mailat, rămas singur, abia scapă grav rănit. La 22 iunie pâlcurile izolate ale oastei ferdinandiste sunt nimicite. În zilele următoare, căpitanul oștilor crăiești în estul Transilvaniei, Farnai Vitéz Márton îl alungă pe Gerendi Marton, din Sânmărtin și ia în stăpânire estul provinciei. La începutul lunii iulie, comandantul crăiesc Kún Kocsárd, intră în Alba-Iulia, unde îl instalează pe locotenentul regal Báthori István, apoi face joncțiune la Târgu-Mureș cu Farnai și pătrund în secuime.

După căderea Turdei și Albei, ferdinandistii s-au retras la Sibiu, așa încât numai Brașovul și scaunele din sud mai țineau cu Ferdinand. Ei încearcă un atac asupra lui Báthory, la Alba-Iulia, dar oamenii lui Pempflinger, porniți din Sebeș, la 14 august, stau 10 zile dincoace de Mureș fără să atace. La 23 august 1529, muntenii lui Moise Vodă trec munții în Transilvania, atacă Sebeșul, desfășoară apoi o razie în această zonă săsească, iar la 4 septembrie, lângă Sibiu, la Turnișor, încheie un armistițiu cu sașii.

În Ungaria, Soliman face joncțiunea cu oastea lui Zápolya la Mohács (18-19 august 1529). Oștile împreunate pătrund în Buda, la începutul lui septembrie, iar Zápolya este instalat ca rege de această dată cu ajutor otoman⁵⁷. De acum înainte, până în 1536, Zápolya va apărea ca o creatură a lui Soliman.

În Transilvania, oastea lui Petru Rareș își continuă incursiunea luând în stăpânire Bistrița și Cetatea de Baltă (la 22 septembrie avea deja un pârcălab aici). Brașovul și Făgărașul i se închină, prin tratat, la 3 noiembrie 1529. După retragerea sa și a oștilor lui Moise Vodă, în Transilvania se mai confruntă doar secuii lui Kún Kocsárd, Tamási Barabás și Sárvári Miklós cu Mailat, singurul, împreună cu sibienii, de partea lui Ferdinand. Dieta de la Iernut, convocată de către Zápolya, în septembrie 1529, venea să consfințească stăpânirea acestuia asupra Ardealului⁵⁸.

Însă situația internațională a lui Zápolya era foarte delicată. Excomunicat de papă la cererea lui Ferdinand, și cum alianța încheiată la 1 septembrie 1529 cu Francisc I împotriva lui Ferdinand nu-i mai putea fi de nici un folos, datorită înfrângerii regelui francez de către Carol al V-lea în cursul aceluiași an, Ioan Zápolya a solicitat din nou, în luna decembrie 1529, ajutorul militar al lui Sigismund I⁵⁹. În cazul în care ar fi

57. A. Decei, *Op. cit.*, p. 176-177.

58. Gh. Bichicean, *Op. cit.*, p. 347.

59. V. Ciobanu, *Op. cit.*, p. 148.

reputat victoria cu ajutorul polonez și fără colaborarea sultanului, atunci prezența otomană în Ungaria nu s-ar mai fi justificat. Sigismund a refuzat însă, deoarece nu voia să renunțe la politica sa de neutralitate și mai ales pentru că dorea să evite conflictul cu Poarta. În schimb a continuat să persiste în ideea posibilității concilierii pașnice a celor doi rivali. În acest scop, la 31 martie 1531, a încheiat o înțelegere cu Georg von Sachsen, unchiul lui Ferdinand, potrivit căreia trebuiau să facă demersuri pe lângă aceștia, cu scopul de a-i determina să încheie un armistițiu cu durata de un an.

Tratativele au început la 29 septembrie 1530, la Posen, mediatori fiind reprezentanții lui Sigismund I și ai lui Georg von Sachsen. Instrucțiunile lui Ferdinand pentru delegații săi (episcopul de Breslau – Jakob von Salza, Adalbert von Pernstein, Sigismund Freiherrn von Dietrichstein, Johan Pflug von Rabenstein, Siegmund Freiherrn von Herberstein și Dr. Beatus Wildmann) sunau, în esență, așa: Zápolya să renunțe la titlul de rege, să nu ia inițiativa unui război, urmașilor săi să li se interzică orice revendicare asupra coroanei ungare. Dacă dorește, Zápolya poate deveni guvernator, dar rege va fi Ferdinand, iar stărilor îi vor depune jurământ de credință lui Zápolya numai în calitate de guvernator. Toate proprietățile persoanelor juridice și spirituale să fie restituite. Delegații din partea lui Zápolya, în frunte cu Ferenc Frangepan, erau împuterniciți să susțină următoarele puncte de vedere: Zápolya nu era decis, având în vedere legăturile sale cu Poarta, să intervină între Ferdinand și sultan. Titlul și succesiunea la tron să rămână reglementate conform înțelegerii din 1463 și 1491. Zestrea văduvei Maria, Zápolya era dispus să o plătească cu 100000 de guldeni în patru rate. Ferdinand trebuia să-i reabiliteze numele lui Zápolya. Dacă Ferdinand rezolvă această ultimă cerere, Zápolya urma să acționeze pe lângă sultan pentru a-l opri de la plănuita acțiune militară împotriva lui Ferdinand.

Divergențele apărute au generat un curs sinuos al tratativelor. Totuși nu s-a ajuns la soluția armelor. La 10 noiembrie 1530 s-a semnat un armistițiu pe durata unui an, începând de la 13 decembrie 1530⁶⁰, armistițiu care lăsa posibilitatea unor noi tratative dar constituia, pentru ambele părți, răgazul pentru întărirea pozițiilor.

În timp ce Ferdinand ratifica, la 25 noiembrie, la Ehingen, armistițiul, Zápolya nu voia să facă același lucru fără a se înțelege în prealabil cu sultanul. Hotărârile armistițiului au fost atât de puțin luate în considerare de ambele părți încât regele Sigismund I a trimis pe agentul său, Stanislau von Steinberg, în Ungaria penru a-i obliga atât pe Zápolya, cât și pe căpitanul lui Ferdinand, Wilhelm von Rogendorff, să respecte înțelegerea. După câteva ciocniri între oștile celor doi, s-a convenit ca Ferdinand și Zápolya să-și trimită reprezentanții la Visegrád, la 16 ianuarie 1531 pentru negocieri. La Visegrád, reprezentantul lui Zápolya, Hieronim Laski, a cerut ca bază a tratativelor, predarea tuturor orașelor și castelelor (Schlösser) pe care le poseda Ferdinand în Ungaria regelui Sigismund I și ducelui Georg von Sachsen, sau cel puțin orașele Zeben (Kisszeben), Trenthschin, Pressburg, Tyrnau, Altenburg, Gran și Visegrád. Reprezentantul lui Ferdinand, Wilhelm von Rogendorff, a refuzat. Față de situația creată s-a stabilit, deocamdată, un armistițiu de 8 zile.

60. Textul armistițiului la R. Goos, *Österreichische Staatsverträge*, p. 10-11.

La 21 ianuarie 1531, s-a încheiat, la Visegrád, un nou armistițiu pe trei luni între Ferdinand și Zápolya⁶¹. Un armistițiu mai lung fără știrea împăratului părea imposibil. În cele trei luni ale armistițiului, Hieronim Laski trebuia să-l determine pe sultan să-și dea consimțământul pentru un armistițiu de un an. În caz că îi reușea acest lucru, Ferdinand trebuia, ca la 22 aprilie 1532, în ziua în care expira preconizatul armistițiu, să cedeze Gran și Visegrád, iar Zápolya să cedeze Erlau și Kesmark, în custodia lui Sigismund I și Georg von Sachsen. Despre aceasta Wilhelm von Rogendorff a încunoștiințat cele două curți și a hotărât să controleze activitatea lui Hieronim Laski la Poartă, dându-i, în acest sens, lui Ferdinand Kyros scrisoare de recomandare către marele vizir Ibrahim pașa și către guvernatorul regatului maghiar Gritti.

Hieronim Laski a avut succes la Poartă. La întâi aprilie Wilhelm von Rogendorff este înștiințat de Gritti și Ibrahim pașa că sultanul se va abține de la un atac asupra lui Ferdinand pe durata unui an. În timp ce Hieronim Laski, împreună cu Ferenc Frangepan și Kaspar Ráskav, se gândeau la pornirea tratatelor, Wilhelm von Rogendorff a plecat din Ungaria la Praga. Într-o scrisoare către Leonard von Velss, din 19 aprilie, Hieronim Laski cerea cu insistență începerea negocierilor și propunea ca armistițiul, cu durata de un an, să înceapă de la 1 mai, iar pentru perioada 22 aprilie – 1 mai să li se interzică trupelor lui Ferdinand să se dede la acte ostile⁶².

Prima întrevedere dintre delegații celor două părți a avut loc pe 11 mai la Visegrád. Delegațiilor săi, în frunte cu Wilhelm von Rogendorff, Ferdinand le-a poruncit, prin instrucțiunile din 20 aprilie, să nu dea curs unei eventuale cereri a lui Laski de a da în gaj mai multe orașe decât Gran și Visegrád. În timpul tratatelor următoare s-a stabilit de comun acord, ca regatul Ungariei să nu fie divizat și să aparțină unui singur conducător. Asupra conducătorului regatului, pozițiile erau diametral opuse. Fiecare parte îi cerea celeilalte să renunțe la tron contra unor despăgubiri importante. Cu toate aceste divergențe teama de uneltirile lui Gritti, de o opoziție a magnaților maghiari și aversiunea față de o eventuală mediere poloneză au făcut ca, în final, să se semneze, la 17 mai, la Visegrád, un armistițiu de un an⁶³. S-a stabilit ca în termen de două luni Ferdinand să cedeze Gran și Visegrád, iar Zápolya Erlau și Kesmark.

La sfârșitul anului 1531 și începutul celui următor situația lui Ferdinand s-a înrăutățit. Rândurile adepților săi s-au rărit, iar în Zips Hieronim Laski se războia fără teamă. Situația financiară a lui Ferdinand s-a înrăutățit, iar în Germania mai mulți prinți electori nu l-au recunoscut ca rege german (fusesse ales la 5 ianuarie 1531), ba mai mult, înverșunării duci catolici ai Bavariei, împreună cu landgraful Filip de Hessa și alți protestanți, s-au dat la tratative cu Zápolya. La toate acestea se mai adaugă și un posibil atac otoman din cauza uneltirilor lui Gritti. Pentru a preveni acest atac, la 5 noiembrie 1531 Ferdinand îi imputernicește pe Leonhard von Nogarola și Josef von Lamberg, să negocieze la Poartă pe următoarele baze: în caz că sultanul nu voia sub nici o formă să renunțe la atacul din Ungaria, Ferdinand era dispus să îi atribuie lui Zápolya, nu numai acea parte din Ungaria pe care acesta o deținea deja, ci întregul regat atât timp însă cât el nu se va căsători, după moartea lui Zápolya țara revenindu-

61. *Ibidem*, p. 14-16.

62. *Ibidem*, p. 17.

63. Textul armistițiului la R. Goos, *Österreichische Staatsverträge*, p. 19-24.

i din nou lui Ferdinand. Dar aceste propuneri de cedare a Ungariei au ajuns numai până la Niș deoarece sultanul deja de la 25 aprilie 1532 începuse atacul împotriva lui Ferdinand.

Împotriva celor aproximativ 200000 de otomani, parlamentul din Regensburg aprobase, la sfârșitul lunii mai, înarmarea a 40000 de pedestri și 8000 de călăreți. Era târziu, situația Habsburgilor fiind cu atât mai critică cu cât la 5 iulie, la Belgrad, sultanul la primit cu ceremonialul regal pe ambasadorul Franței, Rinçon – care mai înainte fusese în Polonia și la Zápolya pentru negocieri. La Belgrad s-a încheiat o înțelegere, în temeiul căreia Imperiul Otoman urma să ajute Franța împotriva tendințelor Habsburgilor de hegemonie europeană atât pe uscat cât și pe mare⁶⁴.

Trupele austriece s-au strâns greu, otomanii pătrunzând adânc (ocupaseră între timp cetățile Siklós, Egerszeg, Babócsa, Güns) până la Graz. Carol al V-lea și Ferdinand au pătruns în Viena abia pe 23 septembrie când deja otomanii au început retragerea. Dacă acum trupele s-ar fi pornit împotriva lui Zápolya acesta ar fi fost definitiv distrus. Dar opoziției antihabsburgice din imperiu i-a reușit dizolvarea oastei imperiale. Katzianer, șeful trupelor rămase în Austria, nu a îndrăznit nici el să intervină în Transilvania, unde Sibiul singur se apăra cu succes împotriva acoliților lui Zápolya⁶⁵.

Presat de împrejurări, Ferdinand s-a hotărât să pornească noi negocieri cu Zápolya, de data aceasta decis să încheie nu numai un armistițiu, ci și o pace dacă e posibil. El l-a delegat pe Johann Katzianer pentru negocieri, dându-i, pe 22 octombrie, noi instrucțiuni amănunțite: Zápolya trebuia să renunțe la posesiunile sale din Ungaria pentru suma anuală de 20-50000 de ducăți. Dacă nu era de acord cu aceasta, putea să-și mențină posesiile pe mai departe, dar era obligat să-i achite lui Ferdinand, ca rege în drept, 100000 de ducăți, apoi anual 50000 sau cel puțin 30000 de ducăți. Zápolya trebuia să rămână burlac și posesiile sale să-i revină, după moartea sa, lui Ferdinand. Ferdinand dorea apoi ca Zápolya să intervină la sultan pentru a încheia o pace pe care și Carol al V-lea să o consfințească. Dacă nu se putea ajunge la o astfel de înțelegere definitivă, atunci să se încheie un armistițiu pe 2-3 ani sau cel puțin 1 an.

Din partea lui Zápolya au fost desemnați pentru negocieri, la 9 noiembrie, arhiepiscopul de Kalocsa Ferenc Frangepan, cancelarul Verböczy, Ștefan Broderics, Thomas Nádasdy și alții. Katzianer a venit, la mijlocul lui decembrie, la Tyrnau și a tratat numai cu Nádasdy în prima fază.

Zápolya i-a refuzat lui Ferdinand propunerile de pace, atenționându-l asupra sprijinului pe care îl putea primi în orice clipă de la otomani. Ferdinand începe să cedeze și i-a propus, în final, lui Zápolya următoarele căi de compromis: coroana Ungariei să-i revină fiului mai mare al lui Ferdinand, iar în privința domeniilor cuvenite în Ungaria cele două părți să se supună deciziilor lui Carol al V-lea, Sigismund I și Georg von Sachsen. În cazul în care Zápolya renunța la posesiile din Ungaria, urma să fie despăgubit din veniturile Regatului Neapole, primea titlul de rege al Ungariei sau

---

64. P. Gaxotte, *Histoire des Français I*, Collection "L'Histoire", Flammarion, 1951; G. Dupont - Ferrier, *Op. cit.*, p. 420. A. Malet, *Op. cit.*, p. 100; A. Decei, *Op. cit.*, p. 177-178.

65. Pentru acest puternic sentiment de apărare a statutului lor (al sașilor), vezi Th. Năgler, *Așezarea sașilor în Transilvania*, București, 1992, p. 204-231.

al unui alt regat aparținând de coroană, dar trebuia să-și stabilească reședința în afara regatului Ungariei.

Din 23 decembrie 1532, Katzianer a tratat cu Ferenc Frangepan, la Megyer. Pe 26 decembrie, Katzianer l-a anunțat pe Ferdinand, că Ferenc Frangepan era dispus să încheie un armistițiu până la sfârșitul lui aprilie 1533 și pentru ținerea unor noi tratative. Aceste noi consfătuiri trebuiau să aibă loc în timp de 4-6 săptămâni și să înceapă la Altenburg. Armistițiul a fost semnat la 30 decembrie, reprezentanții lui Zápolya promițând să obțină acordul domnului lor în cel mult 15 zile⁶⁶.

Noile tratative dintre Ferdinand și Zápolya s-au purtat la Pressburg, nu Altenburg cum fusese stabilit (Altenburgul era cuprins de epidemie). La discuții au participat și delegați din Boemia și Moravia. Tratativele nu au avut un curs prielnic: părțile sufereau de neîncredere reciprocă, iar trimișii lui Zápolya căutau să le tergiverseze, aspecte despre care Katzianer și colegii săi l-au informat de Ferdinand la 2 martie 1533. Retragera de către Zápolya a reprezentanților săi de la tratative nu a putut decât să-l bucure pe Ferdinand, cu atât mai mult cu cât de la Istanbul îi veneau știri optimiste privind încheierea unei păci cu Poarta.

La 22 iunie 1533, Imperiul Otoman încheia primul tratat de pace cu Austria, eveniment foarte important în execuția planurilor europene ale lui Carol al V-lea și în disputa pentru tronul Ungariei. Negocierile la Poartă le-a purtat, în numele lui Ferdinand, Hieronymus de Zara, iar pacea a fost semnată de către ambasadorul austriac Schepper. Condițiile păcii erau următoarele: 1. Regele Ferdinand îl recunoștea pe sultan ca suzeran și tată; 2. Ferdinand va respecta țara otomană ca pe propriul său teritoriu, iar sultanul va recunoaște Austria ca pe propria sa țară și pe supușii ei ca pe proprii săi supuși; 3. Ferdinand a renunțat la pretențiile sale de moștenire asupra Ungariei, dar i-a fost lăsată din fosta Ungarie o fâșie de teritoriu din nord-vest, pe care era stăpân efectiv; 4. Pentru aceasta se va trasa sub supravegherea reprezentanților lui Zápolya, aflat sub protecția Porții, și ai regelui Ferdinand o linie de frontieră care, după ce va fi confirmată de Poartă, va deveni valabilă; 5. Moștenirea personală a reginei văduve Maria, sora lui Ferdinand, îi era recunoscută pe viață; 6. Prevederile acestei păci erau eterne⁶⁷.

Situația lui Ferdinand s-a îmbunătățit și mai mult în momentul în care, la 21 octombrie 1533, marele vizir Ibrahim pașa pleca, pentru mai bine de doi ani, în campania contra Iranului, în locul său rămânând să se ocupe de afacerile Imperiului Aias pașa, total dominat de Gritti. În audiența de despărțire, care a avut loc pe 2 iunie 1534 (la 11 iunie sultanul urma să plece personal în campania contra Iranului), sultanul i-a spus, pe un ton dur, lui Schepper, să-i facă cunoscut lui Ferdinand să se abțină de la orice acțiune contra lui Zápolya. Favorabil era pentru Ferdinand și faptul că încă din vara anului 1533 Gritti fusese împuternicit de către marele vizir să medieze în conflictul Ferdinand - Zápolya, îndeosebi în problema frontierei, știindu-se bine faptul că acest Gritti nu se afla în relații tocmai bune cu Zápolya. Gritti pleacă din Istanbul la 18 iunie

66. Textul armistițiului la R. Goos, *Österreichische Staatsverträge*, p. 34-39.

67. A. Decei, p. 179.

1534 spre Ungaria, prin Țara Românească și Ardeal, dar este ucis la Mediaș, la 29 septembrie 1534⁶⁸, fapt care i-a creat lui Ferdinand speranța eronată că Zápolya, părtaș la cele petrecute, va cădea în dizgrația sultanului.

Zápolya, necunoscând atitudinea sultanului față de cele petrecute la Mediaș, s-a grăbit să înceapă tratative noi cu Ferdinand. La sfârșitul lui septembrie Broderics este trimis de Zápolya la Viena pentru a spiona poziția lui Ferdinand. Întors la Oradea el a explicat că Ferdinand nu voia să renunțe la pretențiile sale în Ungaria. Cu cât se apropia termenul raportului de informare către sultan, cu atât mai nerăbdător căuta Zápolya, la sfatul prietenilor săi, să intre în legătură cu Ferdinand.

În martie 1535 Zápolya și-a făcut cunoscute propunerile sale la Viena, prin Broderics. Era o evidentă dare înapoi. Zápolya era de acord să posede regatul și titlul de rege numai pe timpul vieții; după moartea sa regatul urma să-i revină lui Ferdinand sau urmașilor săi. În final Zápolya l-a cerut ca mediator la viitoarele tratative pe nunțul papal Hieronymus Rorarius. Zápolya era dispus la tratative pentru 23 aprilie, în Ungaria, la Altenburg. La începutul lunii mai au apărut la Viena Ferenc Frangepan, Verböczy și alți trimiși ai lui Zápolya. Aici s-a hotărât un armistițiu valabil pe durata discuțiilor și pentru încă 25 de zile după plecarea lor din Viena. Armistițiul a fost semnat la 12 mai⁶⁹.

Tratativele dintre Ferdinand și Zápolya la Viena, din mai-august 1535, au eșuat deoarece nici una din părți nu renunța la poziția sa. Ferdinand îi cerea opusului său să renunțe la regat, oferindu-i în schimb Zipsul, o pensie și titlul de rege. Propunerea delegațiilor lui Zápolya ca fiecare dintre ei să posede ce aveau pe moment, li s-a părut celorlalți de neacceptat. Pentru a împiedica un eșec total al tratativelor, împăratul i-a promis lui Zápolya, prin Ferenc Frangepan, că îi va trimite un împrumut de-al său pentru discuții. Armistițiul a fost prelungit până la 1 iunie 1536. Broderics a rămas deocamdată la împărat⁷⁰.

În această perioadă în Transilvania situația era favorabilă lui Zápolya. Mailat trecuse deja de partea lui Zápolya, iar la 29 februarie 1536 intră în Sibiu, orașul fiind astfel, după aproape 10 ani, supus. De asemenea în nord, Slovacia și Maramureșul la începutul anului 1536 erau în mâinile lui Zápolya, cu excepția orașului Kaschau. Așa se explică faptul că trimisul împăratului Carol al V-lea, arhiepiscopul de Lund Johann Wese, se va izbi, la începutul lunii iunie 1536, la Oradea, de o poziție intransigentă a lui Zápolya. Singurul lucru pe care l-a realizat a fost prelungirea armistițiului, care expirase pe 31 mai, până la 15 iunie. Începutul războiului dintre Carol al V-lea și Francisc I, în toamna anului 1536, mazilirea lui Ibrahim pașa și trecerea de partea lui Zápolya a influentului Valentin Török, în 1536, l-au determinat pe Zápolya să lase la o parte chestiunea păcii cu Ferdinand, eventual până la deznodământul războiului împăratului cu regele Franței. Acestui scop i-a servit și prelungirea armistițiului de la 15 iunie până la 1 octombrie 1536. Toate încercările ulterioare din toamna aceluiași an

68. Despre episodul Gritti la A. Decei, *Aloissio Gritti în slujba sultanului Soliman Kanunî după unele documente turcești inedite (1533-1534)*, în *Studii și materiale de istorie medie*, vol. VII, 1974, p. 101-115; *Erdély története*, p. 416-418.

69. Textul armistițiului la R. Goos, *Österreichische Staatsverträge*, p. 42-44.

70. *Ibidem*, p. 51-52.

ale lui Wese au rămas fără rezultat. Zápolya s-a hotărât să se folosească de situația delicată a lui Carol al V-lea în războiul cu Francisc I pentru a impune o parte din pretențiile sale lui Ferdinand. Singura realizare a lui Wese a fost prelungirea armistițiului până la 17 aprilie 1537 (s-a semnat la Oradea, la 17 septembrie 1536), Wese va părăsi Oradea în noiembrie 1536, împreună cu Ferenc Frangepan – trimisul lui Zápolya la împărat cu misiune specială.

Nu a plecat bine Wese din Oradea și ostilitățile reîncep printr-o ofensivă generală a lui Zápolya. În nord, la 4 decembrie 1536 Kaschau (Kassa), „*scutul și inima Ungariei superioare*”, cade în mâinile lui Fráter György (Martinuzzi). Pe cursul Dravei, Hans Katzianer, care avea o oaste de aproape 40.000 de oameni⁷¹, pierde, împotriva beiiului Bosniei, cea mai importantă bătălie de câmp deschis din Ungaria de după Mohács. Pe fâșia de pământ dintre Ofen și Drava, Török duce un război de pradă de nestăvilit, iar în nord-vestul Ungariei oștile lui Podmaniczky pustiau totul. Abia intervenția lui Leonhard Velss a dus la o echilibrare a forțelor în Ungaria superioară. Intuiția lui Ferdinand de a deschide ostilități în spatele lui Zápolya, în Transilvania, a eșuat, pe de o parte, din lipsă de bani, iar pe de altă parte, deoarece dieta imperială nu mai era dispusă la cheltuieli contra Ungariei. În acest context Ferdinand, lipsit și de ajutorul efectiv al lui Carol al V-lea⁷², a trebuit să se descurce singur.

3. PACEA DE LA ORADEA

1. Preliminariile păcii.

În primăvara lui 1537 de ambele părți se auzeau voci care îndemnau la reluarea tratatelor. Ferdinand era presat de fratele său să încheie pace avându-se în vedere prelungirea stării de război cu Francisc I. Printre apropiați, Thurzó și primarul Granului, Paul von Várda, îl avertizau pe Ferdinand să se abțină de la acțiuni războinice. De partea cealaltă, pe la mijlocul lunii aprilie 1537 un secretar al lui Zápolya a sosit la Viena.

Tratatul au început la Kremnitz, în iunie, între Broderics și reprezentantul lui Ferdinand, Wese, dar s-au desfășurat anevoios, fiecare parte solicitând lucruri de neadmis pentru cealaltă. Între timp tratativele s-au mutat la Weitzen la presiunea reprezentanților lui Zápolya. Dar și aici discuțiile nu au dus la nici un rezultat. Față de manevrele lui Zápolya, Ferdinand nu putea să-l convingă cu nici un rezultat pozitiv în politica sa internă sau externă. În Ungaria superioară Velss nu a obținut, în confruntările sale cu Hieronim Laski, nici un progres, în timp ce politica lui Zápolya s-a întărit prin alipirea lui P. Perény și Bebek. Dar și în afara Ungariei nu s-au creat condiții favorabile lui Ferdinand: Petru Rareș s-a dat mai degrabă de partea lui Zápolya, misiunea lui Spinzenstein la Poartă a eșuat, iar în Germania prinții protestanți s-au postat într-o poziție de respingere. În momentul în care tratativele erau pe punctul de a îngheța, în delegația lui Zápolya a apărut Perény, care a întreținut relații foarte strânse cu toți delegații implicați în discuții.

71. Erdély története, p. 419.

72. F. Cazan, *Divergența de păreri dintre Ferdinand de Austria și Carol Quintul privind Transilvania*, în *Analele Universității București, Istorie*, Anul XXIII, nr. 1, 1974, p. 15-25.

Reluarea tratatelor s-a realizat printr-un pas făcut de Zápolya. Ferdinand i-a venit în întâmpinare cu atât mai bucuros cu cât în timpul acelor zile primise știrea rușinoasei înfrângerii în Slavonia a lui Katzianer. La sfârșitul lui octombrie, la Viena, cancelarul lui Zápolya, Ștefan Matusnai, a prezentat următoarele propuneri: Zápolya să posede în continuare toate proprietățile pe care le avea în Ungaria, printre care Diosgyőr și Huszt. După încheierea unei păci urma înapoierea imediată a patrimoniului său. Dacă împăratul sau Ferdinand deschideau ostilitățile contra turcilor, Zápolya va acționa împreună cu ei. Dacă moare fără urmași, jumătate din posesiile lui să aparțină împăratului. Dacă propunerile prezentate erau acceptate, Zápolya îi dădea asigurări suficiente lui Ferdinand privitoare la succesiune. Dacă nu-i erau refuzate propunerile, atunci episcopul de Lund, Wese, trebuia să vină la Oradea pentru tratative.

La mijlocul lunii noiembrie Wese, trimisul lui Ferdinand, a sosit în tabăra lui Velss, la Varannó. Aici i-a invitat pe Perény și pe Fráter György. Perény era de acord, pe când celălalt a ezitat din cauză că regele Franței și-a trimis un reprezentant la curtea lui Zápolya pentru zădărnicierea tratatelor și pentru că otomanii au dat de înțeles că-și vor muta ostilitățile în următorii ani contra Ungariei⁷³.

Pe 29 noiembrie au venit Wese, Velss și Hieronim Laski (acesta în nume propriu) la Rozgony, în Kaschau, și s-au întâlnit cu Perény și Fráter György. S-a încheiat, pentru început, un armistițiu, la 1 decembrie, ce urma să înceapă pe 3 decembrie 1537. S-a hotărât apoi, la insistențele lui Wese, ca loc al tratatelor următoare Sárospatak, iar ca dată pentru prima discuție 20 decembrie.

La Sárospatak, din partea lui Ferdinand au venit Wese și Velss, iar din partea lui Zápolya - Frangepan, Broderics, Perény și Martinuzzi. Instrucțiunile lui Wese, conțineau, în esență, în cele 34 de puncte următoarele: în schimbul înapoierii Kashau-ului și a celorlalte localități care îi fuseseră luate datorită ultimului armistițiu, Zápolya primea toată Ungaria, Ofen-ul și Timișoara inclusiv. În privința Croației, Dalmației și Moraviei, Zápolya putea să ridice orice pretenții. Ferdinand cerea din posesiunea lui Zápolya, după moartea acestuia, numai ce el însuși (Ferdinand) poseda. În cazul încheierii păcii o delegație comună îl va înștiința pe sultan, solicitându-i să respecte pacea. Împotriva oricărui dușman, îndeosebi a otomanilor, vor acționa împreună, dar dreptul să convoace parlamentul (dieta) în cazul unui război și să proclame mobilizarea generală îi revenea numai lui Ferdinand. În sfârșit, după încheierea păcii, Zápolya să nu întrețină nici o legătură cu vreo putere și să nu aibă nici un reprezentant.

Discuțiile care au urmat nu au dat roade, delegații lui Zápolya, mai ales Frangepan, ferindu-se să dea un răspuns categoric. Pentru a evita eșecul, pe 29 decembrie armistițiul s-a prelungit până la sfârșitul lunii ianuarie 1538. La cererea partidei lui Zápolya și pentru a nu îngheța de tot negocierile de pace, Wese a declarat că vine la Oradea sub trei condiții: Zápolya să fie dispus să cedeze Kashau și celelalte localități luate în urma ultimului armistițiu; negociatorului împărătesc i se permitea să plece oricând din Oradea: nu se va discuta nimic despre restituirea posesiilor lui Zápolya.

2. Pacea de la Oradea.

La începutul lunii ianuarie 1538, arhiepiscopul de Lund, Wese, a fost primit la Oradea cu mare cinste. Demararea rapidă a tratatelor a fost împiedicată de faptul că

73. R. Goos, *Österreichische Staatsverträge*, p. 58-59.

Wese s-a îmbolnăvit, mai multe zile fiind nevoit să stea la pat, apoi nu s-a putut obține pentru Velss scrisoare de liberă trecere. De partea cealaltă, Zápolya începuse să oscileze în promisiunea că va acționa împotriva otomanilor, probabil din cauza influenței trimișilor francezi care au venit în acest timp la Oradea și a încercărilor principelui de Brandenburg de a se impune ca mijlocitor al păcii⁷⁴.

În această atmosferă, care era foarte puțin propice succesului, Wese preia tratativele cu Frangepan, Broderics, Martinuzzi, Perény, Verböczy, Ștefan Homonnay și Emerich Bebek. Consilierii lui Zápolya au cerut preluarea de către Zápolya a Tokaj, Regéc, Huszt, Munkács și Diösgyör. Asupra ultimelor două, Wese a refuzat, spunând, foarte indignat, că aceste locuri, deși se aflau pe moment în posesia lui Zápolya, aparțineau zestreii regine văduve Maria. În ceea ce privește Zipsul s-a ajuns la înțelegerea ca Wese să intervină la împărat pentru restituirea ținutului respectiv lui Zápolya. Wese a cerut în schimb Pesta, Kashau, Transilvania și coroana, care se aflau în posesia lui Zápolya.

Deoarece nici una dintre părți nu era dispusă să renunțe la pretențiile afișate, tratativele au ajuns într-un punct mort, mai ales când Zápolya a explicat că înainte de sosirea verii nu putea să acționeze împotriva turcilor. Ferdinand, a cărui poziție se îmbunătățise prin încheierea armistițiului între fratele său și Francisc I, obosit de tratativele acestea fără perspectivă, era dispus să renunțe la instrucțiunile inițiale. Wese rămânea în continuare la Oradea în urma unui ordin al împăratului. Pentru punctele aflate în conflict s-a hotărât constituirea unei comisii formată din patru membrii din fiecare parte. Dacă aceștia nu reușeau să rezolve problemele în litigiu, atunci trebuia să fie solicitat împăratul.

Perspectivile păcii s-au luminat, în momentul în care Zápolya a renunțat la reprimirea Zipsului, fapt pentru care Wese nu a mai solicitat imediată trecere a lui Zápolya împotriva turcilor. La 29 ianuarie 1538, Wese, de pe patul de boală, i-a împărtășit lui Ferdinand speranța încheierii păcii, după care a prelungit armistițiul – de la 7 februarie până la mijlocul lui martie, sugerându-i, în același timp, lui Ferdinand ca pe lângă pace să se stipuleze în documentul ce se va fi încheiat și un armistițiu de un an.

Pe 24 februarie a fost încheiată pacea. La început prevederile ei au fost ținute secrete. Pentru opinia publică, comisarii trebuiau să arate că la Oradea nu s-a ajuns la nici o înțelegere, și că Frangepan și Broderics au fost trimiși la împăratul Carol al V-lea și Ferdinand, pentru noi tratative. În realitate au plecat amândoi pentru a le primi jurământul și ratificarea. De asemenea, pentru mascarea păcii au fost puse în aplicare hotărârile armistițiului recomandat de Wese – un exemplar a fost trimis lui Thurzó și unul locțiitorului lui Velss, Thomas Lascano.

Documentul păcii prevedea⁷⁵: Zápolya era recunoscut de către Ferdinand ca prinț suzeran și i se atribuia titlul de rege. Zápolya păstra Transilvania și posesiunea lui momentană în Ungaria. Împotriva lui Soliman i se asigura protecția împărătească și regească. După moartea lui Zápolya, i se garanta lui Ferdinand posesia întregii Ungarii. Deoarece dacă se făceau cunoscute aceste prevederi, era de așteptat o

74. *Ibidem*, p. 66.

75. Textul tratatului de pace, așa cum a fost conceput inițial, semnat și ratificat de Zápolya, la R. Goos, *Österreichische Staatsverträge*, p. 69-81.

acțiune de răzbunare a sultanului contra Ungariei, pacea trebuia ținută secretă atâta timp cât considera Carol al V-lea că era necesar. Până atunci să fie luat ca act de decizie armistițiul și hotărârile sale.

Într-un document care a fost definitivat în zilele respective și pe care l-a trimis împăratului, Zápolya s-a obligat, din proprie inițiativă, că nu mai are nevoie, pe lângă titlurile ce le avea, de titlul de markgraf de Moravia și Lausitz și de cel de duce de Silezia⁷⁶.

Zápolya a ratificat pe 24 februarie documentul păcii. Ratificarea de către Ferdinand s-a produs abia pe 10 iunie, la Breslau. De fapt, el își exprimase aprobarea față de actul păcii încă din 25 aprilie, la Praga, dar jurământul l-a depus abia în iunie, în fața lui Broderics, care sosise pe 27 mai la Breslau, aducându-se unele îmbunătățiri la conținutul documentului de pace al lui Zápolya. Garanția împăratului Carol al V-lea la textul păcii, dată la Toledo, la 29 noiembrie 1538, era însoțită de o explicație potrivit căreia, dacă Zápolya va avea vreun fiu în urma căsătoriei, acesta urma să se logodească cu una dintre fetele lui Ferdinand.

IV. SFÂRȘITUL DISPUTEI. MOARTEA LUI ZÁPOLYA

Încheierea păcii a fost privită de mulți cu scepticism. Se punea întrebarea dacă Zápolya a fost sincer convins de pacea pe care a semnat-o? Are valoare o asemenea înțelegere când ambele părți ofereau ceva ce nu le aparținea sau era inexistent?

Au trecut doar câteva luni și timpul le-a dat dreptate celor care se îndoiau. Nu numai că Zápolya nu a știut să împiedice acțiunile dușmănoase ale adepților săi, dar a tergiversat trimiterea delegațiilor să ia hotărâri în legătură cu violarea contractului. De asemenea el s-a împotrivit publicării păcii de frica sultanului și cu aceasta a spulberat orice speranță a lui Ferdinand de a-l vedea în tabăra opusă otomanilor. De partea cealaltă, împăratul Carol al V-lea, chiar dacă s-a obligat să ajute Ungaria în caz de pericol, teatrul operațiunilor militare antiotomane nu-l voia în Ungaria, ci în Mediterana, acolo unde va și acționa, de altfel. Cât îl privește pe Ferdinand, răspunsul său la pregătirile militare a lui Zápolya, în eventualitatea unui atac otoman în Ungaria în 1538, care, până la urmă, s-a dovedit îndreptat împotriva Moldovei, s-a rezumat la câteva mii de mercenari și aceștia sosiți cu mare întârziere⁷⁷.

La începutul anului 1539, Ferdinand a cerut punerea în aplicare a înțelegerii de la Oradea. Nobilii maghiari care, conform înțelegerii, trebuiau să depună jurământ că o vor respecta, au fost împiedicați, printr-o energică acțiune a episcopului tezaurar Martinuzzi, să facă acest lucru. Chiar mereu optimistul în unificarea Ungariei – Verböczy, față de situația creată, caută legături cu curtea de la Viena⁷⁸. În timp ce credincioșii și potrivitii lui Zápolya se măcinau în dispute legate de acțiunea lui Martinuzzi, regele își căuta nevastă. Este începutul unor noi dispute între cei doi rivali.

Pe 29 ianuarie 1539, trimișii lui Zápolya la Cracovia, Broderics și Verböczy, perfectează logodna acestuia cu Isabella, fiica lui Sigismund I din a doua căsătorie, cu Bona Sforza. Pe 23 martie 1539 a avut loc nunta și încoronarea la Székesfehérvár.

76. Textul documentului la R. Goos, *Österreichische Staatsverträge*, p. 85.

77. *Erdély története*, p. 419.

78. *Idem*.

Evenimentul a trezit, pe bună dreptate, temerea lui Ferdinand că Zápolya, împotriva angajamentelor asumate, îi va lăsa unui eventual fiu al său tronul Ungariei. Ruptura dintre cei doi rivali s-a lărgit din nou. Toate tratativele și demersurile lui Ferdinand (cele din ianuarie-februarie, de la Ofen, ale lui Wese, cele ale cancelarului Kaspar Held, la Göncz, pe motivul uciderii căpitanului lui Ferdinand-Thomas Lascano) au rămas fără rezultat. Actele răuvoitoare ale lui Podmoniczky nu au putut fi oprite cu toate reclamațiile lui Ferdinand și Carol al V-lea⁷⁹. În acest context, Ferdinand prin Hieronim Laski, i-a împărtășit sultanului, în octombrie 1539, conținutul înțelegerii de la Oradea.

După pacea de la Oradea și pe fondul situației create în urma căsătoriei lui Zápolya, situația din Transilvania îi devine potrivnică regelui. Aici, în Transilvania, a început o organizare secretă între nobilii locali, direcționată de Ștefan Mailat și Emeric Balassa. Scopul lor, din puținele date rămase, era să desfacă Ardealul de regatul maghiar și să evite, într-un fel, pericolul otoman ce plana inevitabil.

Prin persoana lui Mailat, după foarte mult timp, în fruntea Ardealului se afla un nobil local, cu domenii aici și de origine română. Această mișcare a avut un ecou foarte mare în rândul nobilimii din ținut (Kendi, Ferenc etc.). Ei au intrat în legătură cu otomanii și cu Ferdinand, de la acesta din urmă primind promisiuni de sprijin⁸⁰. Zápolya, luând cunoștință de această mișcare, a pornit cu oaste împotriva lor. El va convoca, și pentru rezolvarea crizei din Ardeal, două diete locale, prima la Turda, la 22-23 aprilie 1540, în care cei doi voievozi rebeli au fost depuși și averile lor confiscate, iar a doua, tot la Turda, între 7 și 14 mai⁸¹. Dintre cei răsculați doar Mailat, om energic și hotărât cum era, a continuat rezistența, în cetatea sa, Făgărașul, în fața lui Török Bálint și Báthori András.

În primăvara aceluiași an, provocat de zvonurile neliniștitoare despre înarmarea turcilor, Ferdinand și împăratul Carol al V-lea se adresează cu propuneri lui Zápolya. Sunt trimiși în Ardeal Thurzó, din partea lui Ferdinand, și Kornel Schepper, din partea împăratului. Dar Zápolya era deja foarte bolnav. Pe 10 iulie, Zápolya a fost adus la Mühlabach (Sebeș) în situație fără speranță, unde, pe 21 iulie, a murit. Ultimele sale zile de trai au fost înseninate de știrea că soția sa i-a născut un fiu. Muribund, Zápolya a lăsat consilierilor săi cu limbă de moarte să nu aleagă un rege din Casa de Austria și să acționeze pentru bunăvoința sultanului și dacă le reușește să-l încoroneze pe fiul său. La două zile după moartea lui Zápolya, acoliții lui l-au declarat pe fiul Isabellei – Ioan Sigismund Zápolya – ca moștenitor al regatului.

Moartea lui Zápolya a încheiat numai în aparență o dispută pentru coroana Ungariei. Ișirea din scenă a unuia, nu a însemnat victoria celui alt. Regina mamă Isabella, fideliu lui Zápolya în frunte cu Martinuzzi, apoi otomanii, vor fi cei care, în anii următori, vor duce mai departe această dispută. Vor mai trece cel puțin două decenii

79. F. Goos, *Österreichische Staatsverträge*, p. 87-88.

80. *Erdély története*, p. 419-420; P. Binder, *Ștefan Mailat (circa 1502-1551); Boier român și nobil transilvan*, în *Studii*, 25 (1972), 301-309; O. Popa, *Ștefan Mailat, domnul Făgărașului*, Extras din revista „Țara Bârsei”, Brașov, 1937, p. 8-16; I. Lupaș, *Un voievod transilvan care și-a încheiat cariera în temnița ledikule din Constantinopol: Ștefan Mailat*, în *Studii, conferințe și comunicări istorice*, vol II, Cluj, 1940, p. 121-129.

81. Gh. Bichicean, *Op. cit.*, p. 349-350.

până când, pe plan internațional, problema își va găsi o rezolvare de compromis – o parte a Ungariei și titlul de rege – lui Ferdinand și urmașul său, o parte va fi încorporată Imperiului Otoman, iar partea sa răsăriteană se va constitui într-un stat aparte – Principatul Transilvaniei aflat sub suzeranitate otomană.

***THE DISPUTE FOR THE CROWN OF HUNGARY BETWEEN FERDINAND
AND ZÁPOLYA (1526 -1540)***

Summary

After the fight from Mohács (August 1526), where the king Ludovic II was killed, in Hungary started a powerful confrontation for the crown between the most important pretenders: Ferdinand of Austria and Ioan Zápolya, one of the most rich magyar nobleman. The conflict lasts until Zápolya's death, in July 1540, as a strong dispute both diplomatic and military.

The study, based on a comprehensive bibliography emphasizes in his first part, three important aspects for the understanding of the confrontation between the two rivals: the situation in Europe of that time (the beginning of XVI century), the situation in Hungary and older aspects of the dispute for the crown of Hungary that Habsburg's was involved.

In his second part the study analyses the events from 1526-1527 when, as a matter of fact, Hungary had two kings, Ferdinand and Zápolya. After this, the study analyses the political and the military disputes between these two rivals. Also, are presented the position of the European states involved in this dispute, especially the opinion of Poland, Moldova, Ottoman Empire, France and German Empire.